

Отже, в Україні загалом розпочато процес упровадження ДПП, визначено вихідні принципи і засади ефективної співпраці між державним і приватним сектором, але особливості економічних і політичних циклів призвели до того, що регулювання ДПП відбувається без належної координації загалом, і в частині антикризового регулювання економічних процесів зокрема.

Бібліографія

1. **Закон України «Про державно-приватне партнерство»** // ВВРУ.-2010.-№40.
- 2 **Діденко Н. Державне управління і соціальне партнерство: актуальні проблеми теорії і практики: Монографія** / Ніна Діденко. – Донецьк, 2007. – 404 с. – (Монографія).
3. **Кулагин М.И. Предпринимательство и право: опыт Запада** / М.И. Кулагин. – М.: Наука, 1997. – 280 с.
4. **Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки.**

Рецензент: д.е.н., професор Гринчуцький В.І.

УДК 338.43:519.86

П. М. ГРИЦЮК

ПЕРСПЕКТИВИ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ ЗЕРНА З УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

Розглянуті перспективи експорту зерна з України в контексті світової продовольчої кризи.

The prospects of Ukraine grain exports in the context of global food crisis examined.

Ключові слова: продовольча криза, експорт зерна, агропромисловий комплекс.

© Грицюк П.М. - д.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування

Постановка проблеми. Найважливішою складовою агропромислового комплексу України є зернова галузь. Від її ефективності залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни. Застосування нових технологій та сортів насіння дозволило в останні роки вийти на якісно новий рівень врожайності та суттєво збільшити обсяги експорту зерна. Україна увійшла до когорти найкрупніших зернових експортерів. Зростаючий попит на продовольство та сприятлива міжнародна кон'юнктура дозволила зерновій галузі стати основою економічної стабільності країни. Сьогодні близько 25% всієї валютної експортної виручки України генерується сільгосп підприємствами. За останні десять років ця частка зросла вдвічі, з 13,3% до 25,9%. Проте подальшому росту доходів зерновій галузі перешкоджає низка проблем: недостатній розвиток інфраструктури, відставання переробної промисловості тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розвитком зерновій галузі України, знаходять широке відображення в аграрній економічній літературі. До найбільш комплексних належать праці В.С. Жигадло, Г.М. Підлісецького, Р.П. Саблука, М.М. Тимошенко та інших. Однак у роботах згаданих авторів не виконана прогностична оцінка виробництва зерна у найближчі роки та не розкриті перспективи експортного потенціалу зерновій галузі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення перспектив зерновій галузі на найближчі роки та ролі України у світовій системі торгівлі зерном.

Динаміка зерновиробництва в Україні. В останні роки було прийнято низку законодавчих актів, покликаних стимулювати зростання зерновиробництва в Україні. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні" [1] визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектору економіки агропромислового комплексу України, спрямований на створення правових, економічних та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна, нарощування його експортного потенціалу.

Прийнята урядом програма "Зерно України - 2015" [2] має за мету збільшити валове виробництво зерна та покращити

його якість, підтримати розвиток інших галузей аграрного сектору економіки, сприяти подальшому підвищенню культури землеробства. В програмі вказується: "Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови України, вагомі інноваційні розробки в галузях селекції, насінництва та новітні технології вирощування зернових культур, високий попит на зернову продукцію на внутрішньому та світовому ринках дають підстави збільшити виробництво зерна в державі у 2015–2017 роках до 71–80 млн. тонн".

В роботах [3-4] були розкриті особливості динаміки зерновиробництва в Україні (рис. 1). Тренд зерновиробництва є неоднорідним і має складний характер. На протязі 1955 – 1990 років виробництво зерна зростало, що було пов'язано з впровадженням нових сортів та технологій. Зниження врожайності на початку 80-х років ХХ століття засвідчило зниження природної родючості ґрунтів.

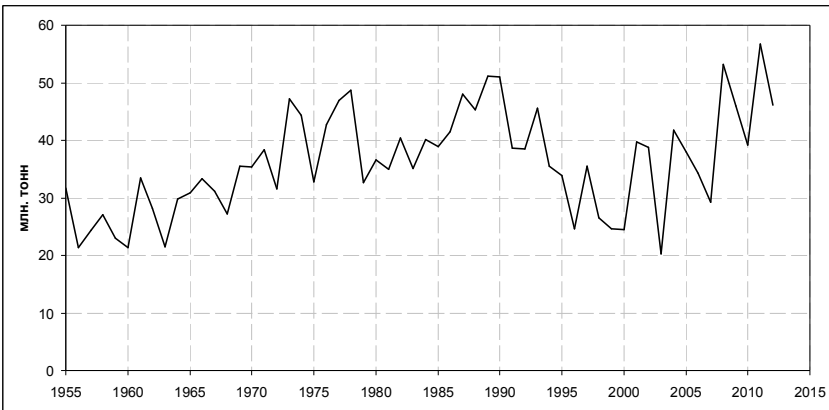

Рис.1. **Динаміка виробництва зерна в Україні (дані Державної служби статистики України)**

Техногенний підхід до розвитку сільського господарства - індустріалізація його на базі механізації, хімізації, меліорації не тільки привела до зменшення гумусового шару ґрунту, а й погіршила екологічну обстановку та стала початком екологічної кризи на селі. Проявами цієї кризи стали деградація і втрата сільгоспугідь через ерозію, зменшення гумусу в ґрунті, засолення, перевантаження важкою технікою,

забруднення водних ресурсів хімічними продуктами та відходами тваринництва.

В 90-ті роки до екологічної кризи додався розпад колективної системи сільськогосподарського виробництва. Це привело до різкого спаду зерновиробництва. На початку 2000-х років у сільському господарстві України завершилася структурна перебудова. Остаточно сформувалися крупні агрофірми, агропромислові підприємства, агрохолдинги та агрокорпорації. Використовуючи нові можливості концентрації капіталу в аграрній сфері, завдяки використанню високопродуктивного насінневого матеріалу та сучасних технологій їм вдалося добитися якісного перелому у зерновиробництві. Починаючи з 2001 року обсяг зерновиробництва в Україні стабільно зростає (за винятком 2003 року).

Зауважимо, що позитивні тенденції у зерновиробництві України, які спостерігаються останнім часом, не знижують актуальності проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва. За оцінками фахівців, якщо процес деградації земель не буде зупинений, то в найближчі роки може бути втрачено до 10-15 % рілі. За останні 30-40 років українські чорноземи вже втратили 1/3 свого гумусу, їх родючий шар зменшився на 10-15 см [5]. Зараз необхідно здійснити перехід до сталого розвитку аграрного сектора.

При проведенні екологізації сільського господарства рекомендуються "м'які" способи поліпшення якості ґрунтів: застосування органічних добрив, агролісомеліорація, висівання трав, вапнування кислих ґрунтів, ґрунтозахисні технології, біологічні методи захисту рослин, оптимальні сівозміни, чисті пари тощо. Інша група заходів повинна бути націлена на ліквідацію втрат сільськогосподарської продукції і передбачає прискорення розвитку інфраструктури (дороги, склади, торгівля тощо) та переробних галузей промисловості.

Прогноз врожайності зернових. Для зерновиробництва в Україні є характерною нестабільність. Внаслідок низької технологічної культури та хронічного недофінансування валовий врожай зернових вирішальним чином залежить від погодно-кліматичних умов і може змінюватись рік від року на 100% і більше. Це пояснюється особливостями природно-кліматичних умов території України. Наприклад, у Франції

випадає понад 600 мм опадів на рік, і вони розподіляються відносно рівномірно по всій території країни. На півдні України відповідний показник становить 300 - 400 мм опадів. Степові області України, на які припадає близько 40% загального виробництва зерна, відчувають явну недостачу вологи, що значно знижує загальні показники врожайності по країні.

Внаслідок вирішальної залежності від клімату зерновиробництво України має чітко виражений ефект реверсивності [3]. Після приросту врожаю зерна у поточному році, у наступному році слід очікувати його зменшення (з імовірністю близькою до 2/3) і навпаки. Цей ефект є характерним для більшості сільськогосподарських культур і пов'язаний з особливостями ґрунтової екосистеми. Ґрунт повинен "відпочити" та відновити комплекс природної родючості після високого врожаю, який виснажує родючі сили ґрунту. Коливання зерновиробництва в Україні спричиняють різкі коливання цін на продовольство, сплески інфляційних процесів, створюють загрозу економічній безпеці держави.

Будуючи прогноз врожайності зернових слід опиратися на тенденції, які є характерними для зерновиробництва України в останні роки (рис. 2). Як бачимо, для врожайності є характерним стабільний позитивний тренд, який описується співвідношенням

$$y = 1.0357x - 2050.35 \quad (1)$$

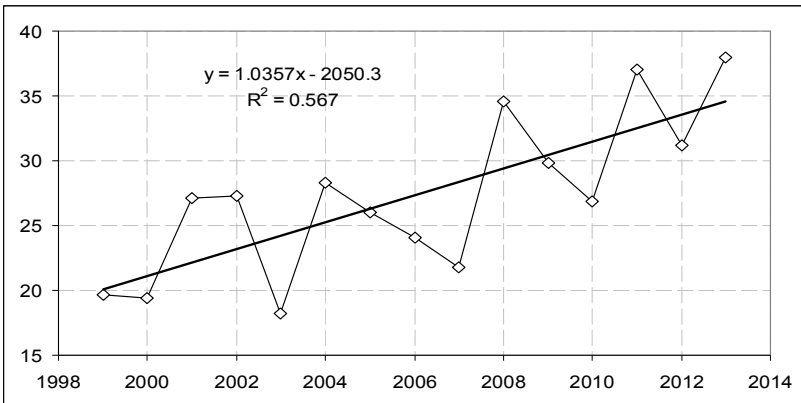
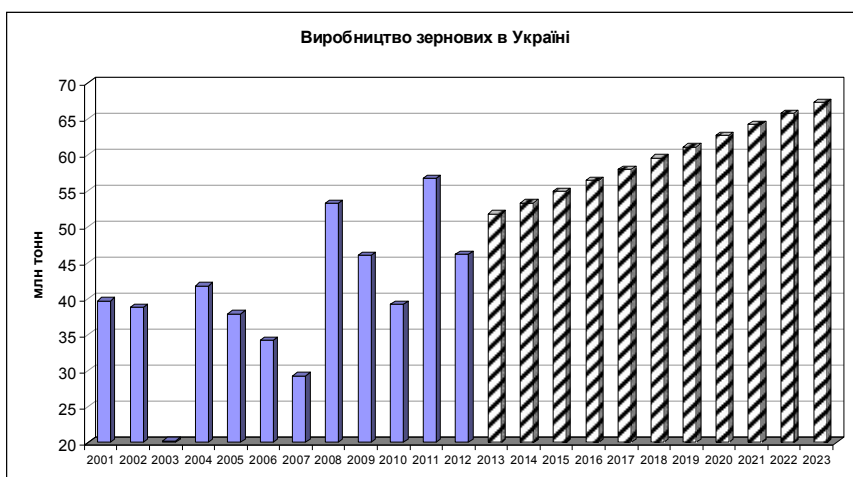

Рис. 2. Динаміка врожайності зернових в Україні за останні 15 років

Коефіцієнт детермінації моделі $R^2 = 0.57$. Значення критерію Фішера становить $F = 17.03$ при критичному значенні $F_{кр} = 4.38$. Отже модель є адекватною і дозволяє будувати прогноз на найближче майбутнє. Зважаючи на те, що посівна площа під зернові в Україні в останні роки становила приблизно 15 млн. га (в програмі "Зерно України – 2015" передбачено розширення до 16 млн. га), та за умов незмінної тенденції можна отримати прогноз обсягу зерновиробництва в Україні на найближчі 10 років (рис. 3).

Рис. 3. Обсяг зерновиробництва в Україні (починаючи з 2013 року – прогнозні значення)

Згідно з даним прогнозом виробництво зерна в Україні у 2023 році зросте до 65 млн. тонн. Програма "Зерно України – 2015" передбачає збільшення зерновиробництва до 70 – 80 млн. тонн. Очевидно, що для досягнення такого рівня необхідно задіяти нові технології, які не використовувалися в останні роки (нові посухостійкі сорти, полив тощо).

Оцінка експортних можливостей. Починаючи з 2001 року завдяки росту зерновиробництва українські виробники виходять на зовнішній ринок. Тенденція експорту зерна є стабільно позитивною і дозволяє прогнозувати його зростання на найближчі роки. Виходячи з оцінки внутрішнього

споживання 27 млн. тонн зерна щорічно (ця цифра може бути дещо збільшена за умови прискореного розвитку тваринництва в Україні), та отриманого вище прогнозу зерновиробництва, отримуємо прогноз експортних можливостей зернової галузі на найближчі роки (рис. 4).

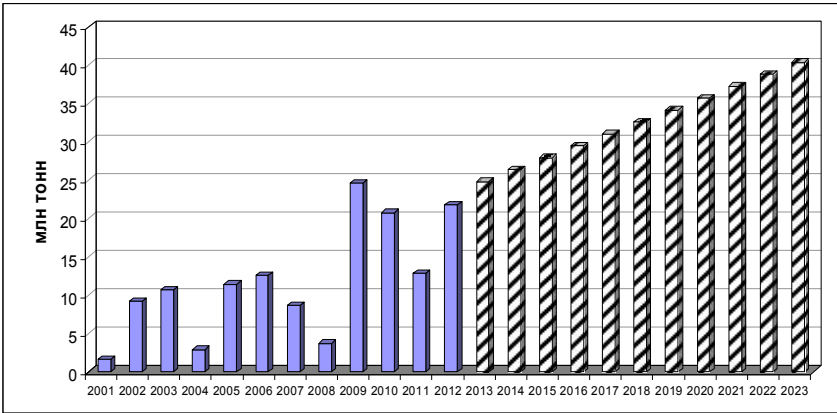

Рис. 4. **Обсяги експорту зерна з України (починаючи з 2013 року - прогнозовані значення)**

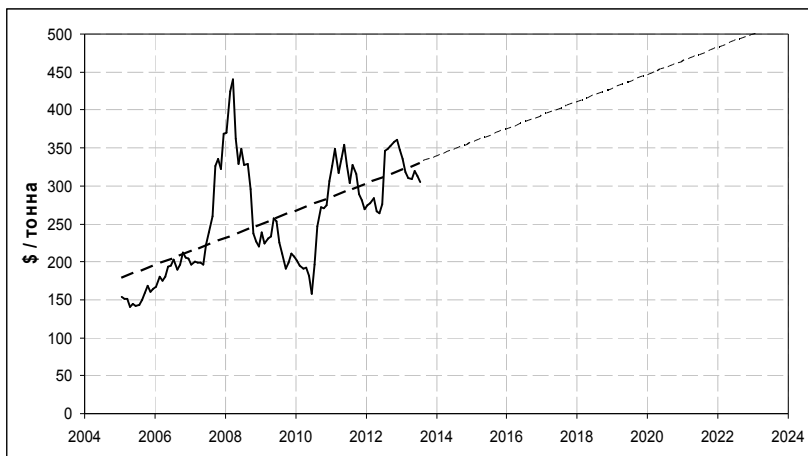
Згідно з нашими оцінками експорт зерна з України до 2013 року може зрости до 40 млн. тонн. Якщо врахувати розвиток тваринництва в Україні, то ця цифра є близькою до планів експорту зерна, наведених у програмі "Зерно України – 2015" – 35 млн. тонн.

Оцінка доходів від експорту зерна. Населення земної кулі швидко збільшується. Зокрема, у країнах, що розвиваються, кількість населення у 2015-му році, порівняно з 2000-им, збільшиться на 20%. За даними Міжнародного Фонду Блейзера, споживання м'яса на одну особу в цих країнах в 2015-му році, порівняно з 2005-им, зросте більш ніж на 15%. Отже і споживання зернових, як основного корму, також підвищиться. В розвинутих державах крім харчових потреб зернові використовуються також як біопаливо. Передбачається, що у 2019 році споживання пшениці у світі становитиме 500 млн. т. У 2007-2009 роках цей показник становив лише 428 млн. т (дані Міжнародного фонду Блейзера).

Ріст попиту на зерно супроводжується ростом його ціни. За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO) за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. Аналітики Goldman Sachs запропонували новий економічний термін "агфляція". Він використовується для позначення процесу випереджаючого збільшення ціни на продовольство порівняно із загальним зростанням цін.

Використовуючи статистичні дані про ціну зерна (рис. 5) будемо лінійну прогнозну модель ціни у вигляді

$$y = 17.882x - 35676 . \quad (2)$$

Рис. 5. Ціна пшениці на світових ринках

Тут x - номер року. В сукупності з прогнозом експорту зернових, виконаним вище отримуємо прогноз доходів від експорту зерна (рис.6). Згідно з виконаним прогнозом обсяг експорту зернових у 2023 році може досягти 20 мільярдів доларів, що втричі більше від теперішніх значень.

Проблеми та шляхи їх вирішення. Враховуючи отримані оцінки, можна сказати, що на даному етапі зерновиробництво є ключовою галуззю народного господарства України, здатною забезпечити добробут громадян, економічну стабільність та прискорений технологічний розвиток. Проте для цього необхідно розв'язати низку проблем.

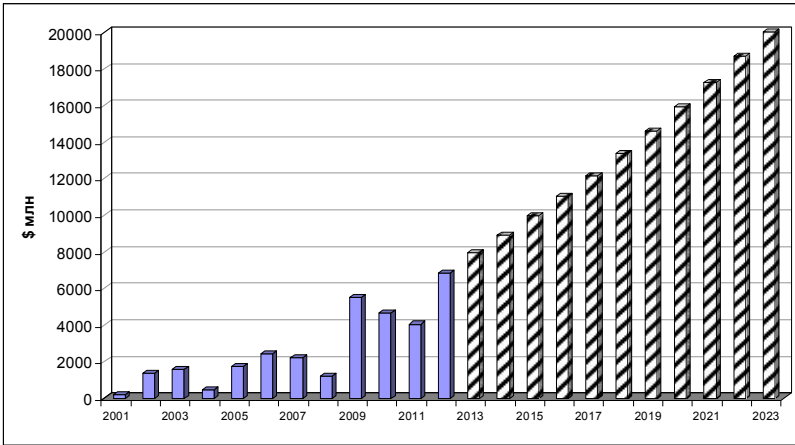

Рис. 6. Прогноз експорту зернових з України (\$ млн.)

Проблема 1 – логістика. В Україні склалася катастрофічна ситуація з внутрішньою логістикою: зростаючому виробництву не вистачає елеваторних потужностей і транспортних ресурсів. Всього, за даними Держсільгоспінспекції, в Україні налічується 729 сертифікованих зернових складів з паспортною місткістю 29 млн. тонн.

Необхідно прийняти стратегічні рішення щодо розвитку залізниць, поповнення парку вагонів-зерновозів, збільшення пропускної здатності переходів в західному напрямку і в районі Чорного моря. Необхідно здійснити відновлення та реконструкцію автомобільних доріг, які знаходяться в зоні 100 км від морських терміналів, а також доріг обласного та національного значення [6].

Проблема 2 – агротехніка. Україна гостро потребує оновлення парку агротехніки - свій ресурс виробило 78 % с/г тракторів і 72 % зернозбиральних комбайнів. МінАПК оцінює потребу в тракторах в 400 тис. од., а в зернокомбайнах - в 75 тис. од. Згідно з Програмою активізації економіки на 2013-14 рр. на фінансовий лізинг агротехніки піде 1,2 млрд. грн. При цьому в лізинг надається лише вітчизняна техніка. Починається виробництво агротехніки спільно з іноземними партнерами: Херсонський машзавод і німецька фірма Claas випустили перші тестові комбайни «Скіф – Тукано 440». Йдуть

переговори з корпорацією John Deere, італійськими, фінськими, китайськими, білоруськими машинобудівниками. Згідно з Державною цільовою програмою підтримки АПК строком до 2015 р. передбачено, щоб через 5 років країна повинна щорічно випускати до 10 тис. комбайнів і 20 тис. тракторів.

Проблема 3 – меліорація. Україна сьогодні катастрофічно потребує вирішення проблем поливу. На півдні країни може бути втрачено до 20% сільгоспугідь. Але якщо в цьому регіоні створити сучасні мережі з поливу і відновити наявні, то ситуацію можна врятувати. За оцінками міністра аграрної політики і продовольства Миколи Присяжнюка інвестиції в зрошення повинні становити не менше \$ 1 млрд. на 1 млн. га. У Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки призначено направити 2 мільярди доларів під державні гарантії на відновлення та модернізацію системи зрошення на Півдні України. Таким чином планується відновити зрошення на одному мільйоні гектарів, в той час як сьогодні зрошується тільки 400 тисяч гектарів. Загальна площа зрошуваних земель повинна збільшитись до 1,4 мільйона гектарів. Завдяки відновленню зрошення в Херсонській, Миколаївській областях та у Криму можна значно збільшити обсяги виробництва зерна та іншої сільгосппродукції в цих регіонах.

Висновки. За умови достатнього фінансування зерновиробництво повинно стати ключовою галуззю народного господарства України, локомотивом технологічного розвитку та основою економічної стабільності держави.

Бібліографія

1. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні". Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 35, ст. 258.
2. Програма "Зерно України – 2015" [Електронний ресурс] Режим доступу: www.uaan.gov.ua/sites/default/files/zerno.doc.
3. Грицюк П. М. **Аналіз, моделювання та прогнозування динаміки врожайності озимої пшениці в розрізі областей України.** – Рівне: НУВГП, 2010. – 350с.
4. Грицюк П. М. **Динаміка врожайності зернових: прогнози і ризики** // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 42–52.
5. Жибинова К. В. **Экономические основы экологии.** – Красноярск, 2005. – 214 с.

6. **Аграрний бізнес – это большая ответственность.** АПК – Информ. 12.03.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 330.321(477)

Н. М. КОНДРАЦЬКА

ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА МОТИВІВ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ

З позицій інституційної теорії проаналізовано сутність заощаджень домогосподарств, розкрито суб'єктивні і об'єктивні чинники, що впливають на їх рівень. Обґрунтовано можливості активізації заощаджень домогосподарств та трансформації їх у інвестиційні ресурси.

Institutional approaches to the nature of householders savings, the subjective and objective factors that influence their level are disclosed. Factors which effects the motives of householders saving are accentuated. The possible ways to improve the mechanism of householders savings transformation are substantiated.

Ключові слова: заощадження домогосподарства, мотиви заощаджень, фактори заощаджень, економічна ментальність.

Заощадження домогосподарств відіграють особливо важливу роль на сучасному етапі розвитку України, оскільки сприяють підвищенню життєвого рівня населення та формують страховий запас на випадок непередбачених подій. Крім того вдало вкладені заощадження дозволяють не лише захистити кошти від знецінення внаслідок інфляції, а й отримати додатковий дохід.

Варто наголосити також, що в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, заощадження домогосподарств

© Кондрацька Н.М. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування